

การถอดบทเรียนประสบการณ์และการเรียนรู้
การจัดการความรู้ด้านงานวิจัยและงานสร้างสรรค์
วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

แบบฟอร์มการเขียนแบบถอดประสบการณ์การเรียนรู้ ปีการศึกษา 2563

ด้าน งานวิจัยและงานสร้างสรรค์

ประเด็น การสร้างสรรค์ภาพถ่าย

1. ผู้เล่าเรื่อง ผศ.ดร.สำราญ แสงเดือนฉาย วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

2. ผู้บันทึก ผศ.ดร.จิรัชมา วิเชียรปัญญา วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

3. บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้เล่าเรื่อง

บทบาทในฐานะอาจารย์ประจำหลักสูตรมัลติมีเดีย วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต โดยมีหน้าที่ด้านการบริหารหลักสูตรในตำแหน่งหัวหน้าสาขาวิชามัลติมีเดีย และรับผิดชอบการสอนในรายวิชาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ การออกแบบ และผลิตสื่อด้านมัลติมีเดีย

4. เรื่องเล่า

การสร้างสรรค์ภาพถ่ายนานาชาติ หัวข้อ 'Green spirit'

5. ความเป็นมาของเรื่องเล่า

ด้วยเครือข่ายนิเทศศาสตร์ จัดนิทรรศการภาพถ่ายนานาชาติในหัวข้อ 'Green spirit' ณ หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2561 ได้เชิญชวนผู้สนใจส่งภาพถ่ายเข้าประกวดเพื่อคัดเลือกผลงานนำไปจัดแสดง ในการนี้ผู้เล่าเรื่องได้ส่งผลงานภาพถ่ายเข้าร่วมประกวดและได้รับคัดเลือกให้แสดงในนิทรรศการในครั้งนี้ โดยผู้เล่าเรื่องจะขออรรถาธิบายถึงความเป็นมาของแนวคิดการสร้างสรรค์ภาพถ่ายที่สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้ชื่อ 'โปรยบินอย่าอิสระ (fly freely) พอสังเขป

กลไกในการสร้าง 'จิตตระหนักรักษาสิ่งแวดล้อม' ที่ยอมรับกันว่าสามารถสร้างความคงทนและอยู่ได้นานในจิตของมนุษย์ คือการสร้างให้เกิด 'ความตระหนักรักษาสิ่งแวดล้อม' ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานทางด้านจิตใจให้เกิดจิตใต้สำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม เพราะความตระหนักเป็นการระลึกที่อยู่ที่จิตสำนึกตลอดเวลา ซึ่งเมื่อมีจิตใต้สำนึกแล้วหากประสบปัญหาหรือพบเจอเรื่องราวที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม ก็จะระลึกได้จากจิตใต้สำนึกและทำให้เห็นภาพของเรื่องราวหรือประเด็นที่ประสบปัญหาได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในภาวะ

ใดก็ตามความสำนึกที่ฝังลึกและถูกต้องจะไม่เปลี่ยนแปลง เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องสิ่งแวดล้อม รู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดก่อให้เกิดผลดีและผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม

อนึ่งหากต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การกระทำ ความเชื่อหรือความคิด เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีในด้านการตระหนักรักษ์สิ่งแวดล้อม ความเริ่มต้นจากการสร้างจิตใต้สำนึกให้เกิดขึ้นภายในจิตใจเป็นอันดับแรก

การสร้างจิตตระหนักรักษ์สิ่งแวดล้อม กระบวนการที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การกระทำ ความเชื่อหรือความคิด คือการสร้างสรรค์สื่อเพื่อสะท้อนแนวคิด มุมมอง เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อสื่อสารการตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นภายในจิตใต้สำนึก โดยให้สื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ตลอดจนความรู้สึกรักคิด ส่งผ่านไปยังผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ให้เกิดความรู้สึก และความเข้าใจที่ตรงกัน

ภาพถ่ายเป็นสื่อประเภทหนึ่งที่ยิมนำมาใช้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในการถ่ายทอดเรื่องราว ความคิด ภาพถ่ายจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการนำมาใช้ในการสื่อสารความหมาย ดังนั้นการสื่อความหมายด้วยภาพถ่าย จึงเป็นการสื่อสารเนื้อหา เรื่องราว เหตุการณ์ สถานที่ ช่วงเวลา หรือความหมายไปยังผู้รับสารให้เกิดการรับรู้ด้วยการสัมผัสทางสายตา การสื่อสารด้วยภาพจึงเป็นวิธีการแสดงออกทางความคิดที่ง่าย ตรงไปตรงมา เนื่องจากความสามารถในการจำลองสิ่งที่พบเห็นมาใช้ในการถ่ายทอดได้ดี และภาพถ่ายยังเป็นสื่อที่ช่วยสร้างความสนใจ การตีความหมาย การจดจำเนื้อหา เรื่องราว และยังช่วยในการถ่ายทอดความคิดที่เป็นนามธรรม ออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม

การสื่อความหมายผ่านภาพถ่าย เป็นการสื่อสารความคิดคำนึงที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ผ่านตัวกลางภาษาภาพไปยังผู้ที่ต้องการสื่อสารด้วย ภาษาภาพจึงเป็นภาษาเชิงสัญลักษณ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิด สร้างปฏิสัมพันธ์ และความเข้าใจระหว่างกัน ภาษาภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นสัญลักษณ์แสดงความเหนือกว่าบรรดาสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ในฐานะของมนุษย์ที่มีวัฒนธรรมสามารถเรียนรู้ เข้าใจทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมได้ผ่านระบบภาษา

ภาพถ่ายเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิต ภาพถ่ายจึงเปรียบเสมือนสาร (message) ที่ผู้ส่งสาร (sender) ส่งออกไปยังผู้รับสาร (receiver) นอกจากนี้ภาพถ่ายยังเป็นสื่อกลาง (medium) หรือช่องทาง (channel) ให้ผู้ส่งสารนำพาสาร เรื่องราว ความคิดไปยังผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ภาพถ่ายเป็นสื่อที่สำคัญในการบันทึก เหตุการณ์ ความทรงจำ การถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ค่านิยมในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งวิถีแห่งการสร้างสรรค์ทางความคิด ประสบการณ์ จินตนาการ เพื่อก่อให้เกิดสิ่งใหม่ในการจรรโลงใจให้ผู้ดู ผ่านการนำเสนอมุมมองทางความคิดในการสะท้อนให้รับรู้ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมที่เราดำรงวิถีชีวิตอยู่

จากที่มาของแนวคิดที่ได้ยอมรับมาของผู้เล่าเรื่อง จึงเกิดแรงปรารถนาที่จะถ่ายทอดความคิด มุมมอง สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อม โดยการสร้างสรรค์ภาพถ่ายเป็นสื่อกลางหรือช่องทางในการส่งผ่านความคิด มุมมองต่อสิ่งแวดล้อมไปยังกลุ่มเป้าหมาย ให้เกิดความคิดคำนึงต่อการตระหนักรู้ต่อสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นภายในจิตใต้สำนึก และต้องการขับเคลื่อนให้เกิดความร่วมมือในการทำให้สิ่งแวดล้อมดำรงคงอยู่เพื่อคนรุ่นต่อ ๆ ไป

6. ความรู้เดิม (วิธีการ/ขั้นตอน หรือกระบวนการที่ทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ เทคนิค หรือกลยุทธ์ที่ใช้) ได้นำมาปรับใช้หรือประยุกต์ใช้อย่างไรในกระบวนการดำเนินงาน ผู้มีส่วนร่วม อุปสรรคหรือปัญหาในการทำงาน และแนวทางการแก้ไข

6.1 ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ภาพถ่าย

ผู้เล่าเรื่อง ได้ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการกำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์ ได้แก่ 1) แนวคิดศิลปะภาพถ่าย 2) แนวคิดองค์ประกอบทางศิลปะ 3) แนวคิดการสื่อความหมายด้วยภาพ 4) แนวคิดการถ่ายภาพแนว Street photography และ 5) ทฤษฎีเกสตัลท์ในการถ่ายภาพแนว Street photography

6.2 แนวคิดการสร้างสรรค์ภาพถ่าย

ผลจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้เล่าเรื่องกำหนดแนวคิดการสร้างสรรค์ภาพถ่าย ได้แก่ แนวคิดการสร้างสรรค์ กระบวนการสร้างสรรค์ และขั้นตอนการสร้างสรรค์ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) แนวคิดหลัก (main idea) คือ *‘ทุกสรรพสิ่งที่มีชีวิตล้วนพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน’*
- 2) การพัฒนาแนวคิดหลัก

ผู้เล่าเรื่อง นำแนวคิดหลักมาเป็นหัวใจหลักของการสร้างสรรค์ภาพถ่ายแนว street photography โดยเน้นการนำเสนอเรื่องราว (content) จากการเพ่งพินิจพิจารณาต่อสรรพสิ่งที่มีชีวิตกระทำต่อกัน โดยค้นหาความมหัศจรรย์ของสรรพสิ่งที่มีชีวิตเชื่อมโยงสัมพันธ์ โดยไม่มีการจัดฉากเหตุการณ์ เป็นการสร้างสรรค์ผ่านมุมมอง แรงบันดาลใจ จินตนาการ และความคิดคำนึง ของผู้เล่าเรื่อง

6.3 กระบวนการสร้างสรรค์

ผู้เล่าเรื่อง กำหนดขั้นตอนการสร้างสรรค์ภาพถ่ายไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ จุดเริ่มต้น แรงบันดาลใจ จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

6.3.1 จุดเริ่มต้น เครือข่ายนิเทศศาสตร์ จัดประกวดภาพถ่ายนานาชาติ ในหัวข้อ ‘จิตตระหนักรักสิ่งแวดล้อม’ (green spirit) โดยผู้เล่าเรื่องมีความสนใจต่อประเด็นการสร้างจิตสำนึกต่อการรักสิ่งแวดล้อม

6.3.2 แรงบันดาลใจ บรรดาสรรพสิ่งที่มีชีวิตที่อยู่แวดล้อมตัวมนุษย์ ต่างเชื่อมโยงสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างแนบแน่น การดำรงวิถีชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาสรรพสิ่งต่าง ๆ ในการดำรงวิถีชีวิตสรรพสิ่งที่อยู่แวดล้อมตัวมนุษย์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ด้วยเช่นกัน

6.3.3 จินตนาการ ผู้เล่าเรื่อง นำแนวคิดหลัก มาเป็นประเด็นหลักในการคิดใคร่ครวญค้นหาภาพที่เกิดขึ้นภายในจิตใต้สำนึกที่มีต่อสรรพสิ่งที่มีชีวิตที่อยู่แวดล้อม ภาพที่ปรากฏและสามารถนำเสนอให้เห็นเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด คือ *‘สรรพสิ่งที่มีชีวิต แตกต่างกันไป มีการแบ่งปัน เกื้อกูล และอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียวสัมพันธ์’* โดยสะท้อนความหมายถึง *‘โลกสวย’*

6.3.4 ความคิดสร้างสรรค์ ผู้เล่าเรื่อง กำหนดขั้นตอนการสร้างสรรค์ภาพถ่าย ได้แก่ การกำหนดโจทย์การสร้างสรรค์ และการพัฒนาโจทย์การสร้างสรรค์ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1) การกำหนดโจทย์การสร้างสรรค

Background: กลุ่มเครือข่ายนิเทศศาสตร์จัดประกวดภาพถ่ายนานาชาติ ‘จิตตระหกรักสิ่งแวดลอม’ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดลอม

Objective communication: 1) เพื่อสร้างการตระหนักรู้ต่อการรักษาสิ่งแวดลอม และ 2) เพื่อสร้างสรรคภาพถ่ายในการปลูกจิตสำนึกต่อสิ่งแวดลอม

Target audience: อายุ 13-23 ปี มีรักใจธรรมชาติและสิ่งแวดลอม

What to say concept: การให้และการแบ่งปัน สร้างสรรคให้โลกสวย

Mood and tone: สงบนิ่ง ธรรมชาติ

2) การพัฒนาโจทย์การสร้างสรรค

(1) สถานที่ เลือกสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนตากอากาศธรรมชาติทางทะเลด้านอ่าวไทย ตั้งอยู่ตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีจุดเด่น คือ เป็นสถานที่ชมนกและพระอาทิตย์ตกบนสะพานสุขตา โดยมีเรื่องราวที่น่าสนใจของสถานที่แห่งนี้ คือ การให้อาหารนกนางนวลที่อพยพหนีหนาวมาจากที่ราบสูงแถบทิเบต คาจิกิสถาน จีนตอนเหนือ และตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย ช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนเมษายน บริเวณสะพานสุขตาช่วงเวลายามเย็นจะเต็มไปด้วยผู้คนที่มาชื่นชมธรรมชาติและ ความน่ารักของนกนางนวล อาหารที่ให้นกนางนวล คือ มันไก่ทอด และกากหมู ส่วนวิธีการให้อาหารโดยการโยนให้นกนางนวลบินโฉบมากินกลางอากาศ ซึ่งเหตุเหล่านี้สื่อความหมายถึงการให้และการแบ่งปัน ที่เกื้อกูลต่อกันทั้งผู้ที่ให้อาหารและนกนางนวลที่เป็นผู้รับ ผู้ให้จะได้รับความสุขทางใจที่ได้เห็นการโอบนอบอย่างอิสระนั้นกลับมา ส่วนนกนางนวลที่เป็นผู้รับก็ได้อาหารและความเป็นธรรมชาติที่เป็นความงามที่เกิดขึ้นในใจผู้ให้

(2) การสื่อความหมาย ผู้เล่าเรื่อง นำแนวคิด ‘การให้และการแบ่งปัน สร้างสรรคโลกสวย’ เป็นประเด็นสำคัญในการสื่อสารสร้างจิตสำนึกไปยังกลุ่มเป้าหมาย โดยมีสาระสำคัญ ได้แก่ เนื้อหา (content) และ รูปทรง (form) โดยสาระสำคัญ ดังนี้

เนื้อหา (content) ผู้เล่าเรื่อง กำหนดเนื้อหาที่ต้องการสื่อความหมายให้รับรู้ถึงความงามที่ก่อตัวขึ้นเป็นธรรมชาตินั้นเกิดจากสรรพสิ่งที่มีชีวิตที่ให้และแบ่งปันซึ่งกันและกัน การให้เป็นเรื่องของ ‘จิตใจ’ ซึ่งไม่ใช่เรื่องของสิ่งของหรือวัตถุ สิ่งของหรือวัตถุเป็นเพียงสิ่งที่นำไปสู่ความรู้สึกทางจิตใจทั้งของผู้ให้และผู้รับ

รูปทรง (form) นำแนวคิดองค์ประกอบทางศิลปะมาหลอมรวมเพื่อประกอบสร้างความหมายตามประเด็นเนื้อหาที่กำหนดไว้ ดังนี้

ก. การจัดวางองค์ประกอบทางศิลปะ (composition art) ในแบบเอกภาพ (unity) โดยให้เนื้อหาและรูปทรงหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของส่วนประกอบ

ข. เส้นนำสายตา (line) วางเส้นที่เกิดขึ้นจริง (actual line) เพื่อนำสายตาผู้ดูไปสู่จุดเด่นในภาพ เป็นเส้นจริงที่เกิดจากการลากเส้นโยงในความคิด ความรู้สึก

6.4 ขั้นตอนการสร้างสรรค์

1) สำรวจสถานที่ โดยการนำตัวของผู้เล่าเรื่องเข้าไปร่วมในเหตุการณ์ตามเรื่องราวที่กำหนดไว้ และเตรียมพร้อมบันทึกภาพเหตุการณ์นั้น ๆ โดยที่ภาพเหตุการณ์จะต้องปราศจากการจัดฉากหรือการปรุงแต่งใด ๆ เพียงแต่การเฝ้ารอจังหวะให้เหตุการณ์นั้นดำเนินเรื่องราวของมันไป

2) เลือกฉากหลัง ค้นหาฉากหลังเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องราวที่ต้องการสื่อความหมาย ระหว่างนั้นเตรียมอุปกรณ์กล้อง เลนส์ ปรับตั้งค่าโหมด รูรับแสง สปีดชัตเตอร์ ความยาวโฟกัส ให้มีความพร้อม จากนั้นเฝ้ารอปรากฏการณ์

3) บันทึกภาพ อดทนรอจน subject ที่ต้องการปรากฏตามตำแหน่งขององค์ประกอบภาพที่คิดคำนึงไว้ แล้วลงมือกดชัตเตอร์เพื่อบันทึกภาพ

7. ผลลัพธ์หรือความสำเร็จที่เกิดขึ้น และความรู้ใหม่ที่ผู้เล่าเรื่องที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ดังกล่าว

7.1 ผลงานการสร้างสรรค์ภาพถ่าย

ชื่อผลงาน: โปรบินอย่างอิสระ (Fly freely)

7.2 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการสร้างสรรค์ภาพถ่าย

ผู้เล่าเรื่อง สรุปข้อค้นพบองค์ความรู้ใหม่ของการสร้างสรรค์ภาพถ่ายแนว street photography โยสาระสำคัญ ดังนี้

1) การถ่ายภาพ (photography) เป็นสื่อที่บันทึกเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อันเป็นผลมาจากอารมณ์ ความรู้สึก ความประทับใจ ที่มาจากความคิดคำนึงภายในจิตใจ ภาพถ่ายจึงเป็นผลงานศิลปะที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการถ่ายทอดวิธีคิด มุมมอง และโลกทัศน์ของตนเองที่มีต่อเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นที่ตนเองประทับใจ ภาพถ่ายจึงเป็นสื่อกลางในการสื่อความหมายระหว่างผู้สร้างสรรค์กับผู้เสพย์ โดยผู้สร้างต้องการแสดงออกซึ่งความคิดคำนึง ความต้องการ ความปรารถนา ความรู้สึก ปัญหา และประสบการณ์ ไปยังผู้รับสารในฐานะผู้เสพย์ศิลปะ

2) การถ่ายภาพแนว street photography ควรวางแผนเลือกสถานที่และนำตัวเองเข้าไปในสถานที่ที่เลือกสรรในการสร้างเรื่องราว รอคอยเหตุการณ์ที่คาดไม่ถึงและเตรียมพร้อมที่จะบันทึกภาพเหตุการณ์นั้น ๆ โดยที่ภาพเหตุการณ์นั้นจะต้องปราศจากการจัดฉากหรือการปรุงแต่งใด ๆ จะต้องเกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือความเป็นไปของเหตุการณ์ เพียงแต่ต้องอดทนรอจังหวะ

3) ฉากพื้นหลัง ควรมองหาฉากพื้นหลังที่น่าสนใจเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสรรค์เรื่องราว จากนั้นเฝ้ารอปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นกับพื้นฉากหลัง ที่กำหนดเป็นกรอบไว้ แล้วจึงกดชัตเตอร์บันทึกภาพให้ทันต่อปรากฏการณ์นั้น

4) แสงและเงา เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญต่อการสร้างสรรค์ภาพถ่าย เป็นรากฐานที่ทำให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ วิธีคิด มุมมอง ที่ต้องการอธิบายความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงหลอมรวมภายในองค์ประกอบของภาพถ่าย เป็นภาษาศิลปะที่นำมาใช้ในการสื่อความหมาย

5) เทคนิคการใช้กล้องและอุปกรณ์ต่าง ๆ สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างสรรค์ภาพถ่ายแนว street photography เพราะการถ่ายภาพแนวนี้เป็นการบินบันทึกภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ เสี้ยวเวลาใดเวลาหนึ่ง การมีเทคนิคพื้นฐานที่ดีจะช่วยให้สร้างสรรค์ภาพถ่ายได้ตรงตาใจปรารถนา

6) จินตนาการและการคาดเดา จะต้องตื่นตัวตลอดเวลากับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นตรงหน้า และจะต้องระลึกถึงมุมภาพ ขนาดภาพ หรือองค์ประกอบของภาพ ไว้ล่วงหน้าเสมอ

